

Remissvar för Sveriges internationella adoptionsverksamhet – lärdomar och vägen framåt (SOU 2025:61).

Roks, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige

Roks, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, är en feministisk och kvinnoseparatistisk organisation vars uppgift det är att synliggöra och motverka mäns och killars våld mot kvinnor, tjejer och barn. Vårt mål är att bidra till en förbättring av kvinnors och tjejers livsvillkor. Roks ser att mäns och killars våld kan drabba alla kvinnor och tjejer, men också att kvinnors och tjejers livsvillkor kan variera beroende av etnicitet, social tillhörighet, ålder, sexualitet, funktionshinder och missbruk. Därför är det nödvändigt att belysa både de erfarenheter som skiljer oss och de som förenar kvinnor och tjejer. Roks uppmärksammar att mäns våld mot kvinnor, tjejer och barn är ett systematiskt våld och ska därför ses som ett samhällsproblem. Kärnan i Roks verksamhet är stödet till lokala kvinno- och tjejjourer i deras utveckling och arbete för kvinnor, tjejer och barn som är utsatta för mäns våld. Roks är där för att ge kvinnan, tjejen och barnet en plats för att ta sig ur en relation där mannen utsätter henne för våld. För att stötta och hjälpa henne krävs att vi påverkar reformerna.

Inledning

Roks är inte tillfrågad remissinstans men har trots det valt att lämna synpunkter på förslagen eftersom det rör handel med barn och kvinnors kroppar. Roks ställer sig positiva till stora delar av utredningens förslag och i synnerhet att de utgår från ett tydligt barnrättsperspektiv. Däremot saknar Roks att utredningen inte tagit fram förslag som omfattar samtliga industrier som möjliggör handel med barn och kvinnors kroppar, såsom surrogatindustrin och köncellsdonation, då samma analyser och slutsatser kan appliceras på även dessa industrier.

Roks starkaste kritik är att utredningen bör ha tillsatts för längesen och att den inte hade i uppdrag att utreda möjligheten till skadestånd till internationellt adopterade.

Roks anser att adopterade vars mänskliga rättigheter kränkts och där oegentligheter och brott begåtts, ska ha rätt att söka skadestånd av staten.

Synpunkter på förslagen

7.7 Sverige bör ratificera konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden

Roks ser positivt på förslaget att Sverige bör ratificera konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden och att detta bör ske skyndsamt. Särskilt viktigt är det för att skydda kvinnor och tjejer som framförallt är föremål för handel. Roks har dock noterat att Sverige undertecknar och ratificerar internationella konventioner – utan att fullt ut leva upp till dem i praktiken.

7.8 En offentlig ursäkt till adopterade personer och deras familjer

Roks ser positivt till förslaget om en offentlig ursäkt till adopterade personer och deras familjer. Roks anser att ursäkten bör riktas till både ursprungsfamiljen och adoptivfamiljen. Roks är enig med utredaren om att om en offentlig ursäkt till de som drabbats av oegentligheter, kränkningar av mänskliga rättigheter och brott som ägt rum inom den internationella adoptionsverksamheten. Vi anser att det är viktigt att adopterades organisationer görs delaktiga i framtagandet av ursäkten.

Mot bakgrund av vad som framkommit i utredningen anser Roks att en offentlig ursäkt från den svenska staten inte får handla om att det har förekommit enskilda fall där adoptioner varit oegentliga, brott eller kränkt mänskliga rättigheter. Den offentliga ursäkten behöver ha sin utgångspunkt i att den svenska staten genom sitt godtagande av ett undermåligt system har kränkt mänskliga rättigheter och begått brott.

Vidare anser Roks att adopterade bör ges möjlighet till individuell upprättelse genom ett skadeståndsförfarande med ekonomisk kompensation i enlighet med Skadeståndslagen (1972:207) behöver tillgodoses. Roks anser att adopterade från och med att de fyllt 18 år ska kunna söka skadestånd.

8.10.2 Verksamheten med att förmedla barn för adoption till Sverige avvecklas

Roks välkomnar förslaget om att verksamheten med att förmedla barn för adoption till Sverige avvecklas och delar utredarens hållning om att den sortens verksamhet grundar sig i en efterfrågan på barn. Även om Roks ställer sig kritiska till att använda ordet "förmedla" istället för handel med barns kroppar så har utredningen har konstaterat att verksamheter som grundar sig i en efterfrågan på barn är oetiska. Därför menar Roks att även surrogatarrangemang och könscellsdonation bör upphöra eftersom även dessa utgår från en efterfrågan på barn. När adoptionsförmedlingen upphör är Roks oroliga att surrogatindustrin och industrin för könscellsdonation växer, något Roks är starkt kritiska mot. Samtliga industrier utgår från samma princip, efterfrågan på barn, och bör därför inte tillåtas. Industrier som utgår från en efterfrågan på barn är inte förenlig med barns bästa.

8.10.3 Det ska vara tillåtet med adoption över landgränser men det krävs en starkare statlig kontroll

Roks ser positivt på att det ska krävas tillstånd för att få adoptera ett barn med ursprunglig hemvist i ett annat land och anser att internationella adoptioner endast ska vara möjliga och tillåtna om det finns en styrkt personlig koppling mellan dem som adopterar och adopteras. Vidare ser Roks positivt på att tillstånd bör finnas och anser att den som beviljar tillståndet ska ha förutsättningar att skapa sig tillräcklig kunskap om att adoptionen inte kränker mänskliga rättigheter eller att oegentligheter förekommer. Det behöver även vara säkerställt att ursprungsföräldrarna eller andra släktingar i ursprungslandet är införstådda i vad en adoption innebär. Om ett barn är aktuell för adoption ska det vara i barnets intresse och med utgångspunkt i barnets bästa, inte utgå från intresse hos den som adopterar, vilket har varit utgångspunkten i majoriteten av adoptioner hittills.

Roks ser en överhängande risk att surrogatindustrin utnyttjar möjligheten att adoptera ett barn på grund av släktskap. Detta kan utnyttjas i surrogatarrangemang där köparens ägg och/eller spermier har använts eftersom förmedling av surrogatarrangemang inte är uttryckligen förbjudet i Sverige. Roks ser kritiskt på att använda sig av internationell adoption i surrogatarrangemang, då den situationen alltid är skapad av köparen.

9.5 Resurscentrumet ska erbjuda ett samtalsstöd med hög kompetens och tillgänglighet som bygger på valfrihet

Roks ser positivt på förslaget om adoptionsspecifikt samtalsstöd till internationellt och nationellt adopterade som bygger på valfrihet. Roks motsätter sig att en individuell bedömning krävs för att personer under 15 år ska erbjudas stödet och menar att det bör vara alla internationellt och nationellt adopterades rätt att erbjudas stödet. Vidare anser Roks att även stöd till adopterades barn ska erbjudas eftersom även dessa individer kan behöva stöd i frågeställningar om ursprung och identitet.

9.6 Det nationella resurscentrumet ska erbjuda forum och mötesplatser för adopterade personer och deras familjer

Roks ser positivt på förslaget om att det nationella resurscentrumet ska erbjuda olika former av fysiska och digitala forum och mötesplatser för adopterade och deras familjer. Roks finner det avgörande att utformningen av fysiska och digitala forum sker med utgångspunkt i barn och ungas behov och önskemål – för att säkerställa att det blir tillgängligt.

9.7 Det nationella resurscentrumet ska bistå adopterade personer med ursprungssökning

Roks ser positivt på förslaget om att det nationella resurscentrumet ska bistå adopterade personer med ursprungssökning. Vidare menar Roks att adopterades barn också ska ha rätt till ursprungssökning, om de önskar det.

9.8 Det nationella resurscentrumet ska bistå vid misstankar om oegentligheter i adoptioner

Roks ser positivt på förslaget om att det nationella resurscentrumet ska bistå vid misstankar om oegentligheter i adoptioner.

9.9 MFoF och Rättsmedicinalverket ska utreda förutsättningarna för en nationell DNA-databas

Roks ser positivt på att utreda ett inrättande av en nationell DNA-databas.

Roks anser att det bör vara Rättsmedicinalverket som ska utreda förutsättningarna för en nationell DNA-databas. Vidare menar Roks att innan en sådan utredning är på plats bör adopterade få ekonomisk kompensation för att möjliggöra DNA-sök från kommersiella företag. Vid ett eventuellt upprättande av en nationell DNA-databas för adopterade bör denna även vara behjälplig med DNA-sökandet för att skapa bästa möjliga förutsättningar för ett så rättssäkert och lyckat DNA-sök som möjligt. Slutligen anser Roks att ekonomisk kompensation bör utgå vid DNA-testning – på samma sätt som vid resor till ursprungslandet.

9.10 Vägledning till arkivsökning

Roks ser positivt på förslaget att adopterade ska få bättre vägledning och stöd i att hitta sina adoptionshandlingar och att dessa bör lämnas till Riksarkivet. Roks delar utredarens uppmaning att adoptionshandlingar från förmedlande verksamheter som idag förvaras hos privatpersoner bör lämnas till Riksarkivet. Vidare anser Roks att Riksarkivet bör få i uppdrag att skapa goda förutsättningar för adopterade att söka sina handlingar. Ett samarbete med utlandsmyndigheter bör övervägas för att underlätta sökandet av sina rötter, som ofta är en påfrestande process.

9.11 Kunskapsstöd till yrkesverksamma

Roks ser positivt på förslaget om kunskapsstöd till yrkesverksamma, i sin helhet.

9.12 Adopterade personer ska ha rätt till ekonomiskt bidrag för en resa till ursprungslandet

Roks delar utredarens bedömning att rätten till identitet och kännedom om sitt ursprung är en grundläggande mänsklig rättighet och ser därför förslaget att adopterade som vill söka sina rötter och få större kännedom om det land de föddes i – ska ha rätt till ekonomiskt bidrag från svenska staten som viktigt.

Däremot anser Roks att beloppet som utredningen föreslår (25 procent av prisbasbeloppet) är alldeles för lågt. Att göra en återresa till ursprungslandet innebär ofta höga kostnader för den adopterade och Roks anser därför att staten bör ersätta adopterade för kostnader upp till 1,5 prisbasbelopp. Adoptionsbidraget som

adoptivföräldrar är berättigade idag uppgår till 75 000 kronor och betalas ut – bortsett från ett intyg om att en internationell adoption av personen till Sverige har ägt rum – utan krav på redovisning av utgifter. Roks menar att samma villkor ska gälla för adopterade som söker återresebidrag och vill även påtala riskerna med att bidraget utbetalas i efterhand, då detta ställer höga ekonomiska krav på den enskilda individens möjlighet att själv initialt bekosta resan. Roks anser att det är statens skyldighet att bekosta återresor för internationellt adopterade. De kränkningar av mänskliga rättigheter och oegentligheter som ägt rum kan inte göras ogjorda, men återresor är ett sätt, av flera, att öka kunskapen om sitt ursprung och identitet som Roks anser att staten ska tillgodose.

9.13 Statsbidrag till organisationer som bistår adopterade personer med ursprungssökning

Roks ser en fara med att civilsamhället får ansvar i att bistå adopterade personer i ursprungssökning och anser att detta bör vara statens ansvar. Den kunskap civilsamhället bär bör däremot tas tillvara. Utredningens slutsatser om hur bristfällig staten hittills har varit i att stötta vid ursprungssökning behöver åtgärdas.

Civilsamhället är en viktig aktör, men dess fokus bör vara på stöd och samverkan snarare än reellt ansvar över ursprungssökning, då detta bör tillhandahållas av statliga myndigheter.

Beslut har fattats av Roks ordförande Adine Samadi. Linn Elander, styrelseledamot i Roks styrelse och Linn Fröjdendahl från Stockholms tjejjour har varit föredragande.

Stockholm 1 Oktober 2025

Adine Samadi Ordförande Roks